

MŰHELYMUNKÁK

KERESZTES CSABA

KUTATÁSI LEHETŐSÉGEK ÉS KUTATÁSI ESETEK AZ ÚJ MAGYAR KÖZPONTI LEVÉLTÁRBAN 1970 ÉS 1979 KÖZÖT

A levéltári iratok kutatásának történetét eddig kevesen dolgozták fel, pedig bővelkedik máig hasznosítható szakmai ismeretekben, sőt, elősegítheti az adott történelmi korszak pontosabb megismerését is.

Az Új Magyar Központi Levéltár (továbbiakban: ÚMKL) fondja és ezzel együtt története lezárt egységet alkot. Működésének huszonegy éve alatt (1970 június–1992 június), az 1945 utáni, szocialistának nevezett korszak iratanyagát gyűjtötte és őrizte, ezért e levéltári iratanyag az adott korban különösen érzékenynek számított.

Tanulmányomban az ÚMKL első, közel tíz évének levéltári kutatásokra vonatkozó tevékenységét dolgoztam fel,¹ felhasználva a kutatási kérelmek irattári anyagból mára levéltári anyaggá vált ügyiratait.

Az ÚMKL-ban a kutatások engedélyezési ügyeit minden évben egy külön tétel szám alá gyűjtötték össze (kivétel az első két év, amikor a külföldi kutatók kéréseinek külön tételt biztosítottak), azokat megőrizték és szakszerűen irattárazták. Mindehhez tudni kell, hogy az ÚMKL-nak hosszú időn át nem volt hivatalosan elfogadott Szervezeti és Működési Szabályzata, valamint iratkezelési szabályzata és irattári terve. A mindennapi működés biztosítására kidolgoztak és bevezettek egy irattári tervet, melyet 1970–1972-ben alkalmaztak az iratkezelés során. 1972-ben – egy levéltári intézménytől elvárható módon – meglehetősen jól szerkesztett iratkezelési szabályzatot alkottak, és emellett az irattári tervet is megreformálva egy jól kidolgozott tételsort állítottak fel. Ezt az 1980-ig alkalmazták, amikor végre sikerült az iratkezelési szabályzattal együtt elfogadtatni az SZMSZ javaslatot a fenntartó minisztériummal.²

Az említett *Kutatások engedélyezése* nevű tétel 1972-ig nem volt selejtezhető, az 1972-től 1980-ig használt irattári terv szerint 15 év után vált selejtezhetővé. (Az 1980. évtől használt hivatalos irattári terv szerint is ebbe a kategóriába került.)³

¹ A legjelentősebb jogszabályváltozások ebben az évtizedben következtek be, ezt az időszakot egy nyugodtabb stabilabb kutatási helyzetű korszak követte. Az 1980 és az 1992 közötti időszak kutatási helyzetének története külön tanulmányban kap helyet, terjedelmi okok miatt is.

² KERESZTES, 2014.

³ E tételt, vagyis a kutatási iratokat nem selejtezték, azok továbbra is az ÚMKL levéltári anyagát alkotják.

Jogszabályi háttér

A kutatások kereteit meghatározó jogszabályok a 20. század során gyakran változtak, és e szempontból vizsgálva is kiemelkedik a század közepének időszaka. Az 1950-es és az 1960-as évtizedekben gyorsan követték egymást a kutatási engedélyezés lehetőségeit szigorító rendelkezések.⁴

Az ÚMKL megalakulásának évében a levéltári iratanyag megismerésének lehetőségeit több jogszabály határozta meg. Lényegük, hogy az 1945 és 1956 között keletkezett iratanyagok megismerését szabták korlátok közé, nagymértékben nehezítve a betekintést az iratokba. Az ÚMKL-ben folytatott kutatások történetének megértéséhez a korszak szabályozásának lényegét is össze kell foglalni.

Az 1950-es évekből származó első rendelkezések az 1945. január 1-je után keletkezett iratokat „zárt anyagnak” nevezték. Magáncélú kutatást nem engedélyeztek, a közérdekű és tudományos kutatást eleinte a levéltárakat irányító szerv (Levéltárak Országos Központja, minisztérium) engedélyezte, később a levéltárvezetők hatáskörébe került (lásd lentebb).⁵

Az 1960-as évek elején jelent meg a kutatások keletkezési és tematikai jellegű szűkítése: belügyi, karhatalmi, stb. ügyek kutatásához előzetes engedély volt szükséges.⁶

Az említett évtized közepén a második világháborút követően keletkezett iratok kutatásának szabályozása még inkább kulcskérdéssé vált, ugyanis, ahogy 1964-ben a fenntartó minisztérium megfogalmazta, „*az utóbbi időben jelentősen megnövekedett az 1945 utáni iratokban kutatni kívánók száma*”. Ez, érezhetően, félelmi reakciót váltott ki a döntéshozók között. Ezért a magáncélú kutatóknak, illetve a középiskolás diákoknak a „*féltelmes adminisztráció elkerülése végett*” egyáltalán nem engedélyezték a kutatást, a többi kutatni szándékozó kutatási kérelmét a minisztérium Levéltári Osztályához kellett engedélyezésre felterjeszteni.⁷

A következő évben, a leterheltség miatt, mégis csak visszaadták a kutatások engedélyezési jogkörét a levéltárak vezetőinek. (Kivételt képeztek a TŰK iratok, a kitelepítések, a tanácsi jegyzőkönyvek, az egyháziak kutatásai, a diplomáciai kutatások iratai.) Ezenkívül előírták egy kutatási megbízás kötelező beszerzését is. Kutatási megbízással valamely tudományos intézet, intézmény, állami hivatal, társadalmi szervezet igazolhatta a kutatás célját és témáját. Ha a téma megnevezéséből az „*1945 utáni kutatások szükségessége*” nem derült ki, akkor ez utóbbit is a megbízólevélbe kellett belefoglalni.⁸ (Ráadásul ekkor már pontosították a korábbi rendelkezést: a 18 év alattiak kutatását teljes mértékben tiltották.)⁹

⁴ Ezek összefoglalását lásd: REISZ, 2014. 5–25. – A szabályok és az azokhoz kapcsolódó értelmező dokumentumok digitalizált formában, elérhetők a *Levéltári Korpusz* nevű világhálós adatbázisban.

<http://www.archivportal.arcanum.hu/korpusz/opt/a140526.htm?v=pdf&a=start> (Letöltés ideje: 2016. június 20.)

⁵ http://library.hungaricana.hu/hu/collection/leveltari_iratok/ (Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.)

⁶ http://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_08_IratanyagHasznalata/?pg=46&layout=s (Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.) 1967-ben a ki- és betelepítési iratok kutatását korlátozták (Uo.)

⁷ MNL OL XIX–I–4–ab–3–38. tétel–134585–1964.

⁸ MNL OL XIX–I–4–ab–3–1. tétel–134492–1965.

⁹ Egy esetet ismerünk, amikor egy 17 és fél éves, „értelmes, felkészült” gimnazistának a levéltár főigazgatója megadta a külön engedélyt a kutatásra. (MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–1038–1979.)

Az 1969-ben elfogadott XXVII. számú törvényerejű rendelet a levéltári anyag védelméről és a levéltárakról. nem szabályozta a kutatásokat. A kutatási lehetőségek tematikai szűkítését a következő években kibocsátott rendelkezések tartalmazták.

Elsőként az 1971. május 20-án hatályba lépett minisztériumi rendelet, a LÜSZ (Levéltárak Ügyviteli Szabályzata) foglalta – hosszú időre – össze a kutatási korlátokat. A LÜSZ-be egy időhatárt foglaltak bele: ennek értelmében azok az 1938. január 1-je előtt keletkezett iratok váltak kutathatóvá, amelyekre nem írtak elő külön korlátozást. Ezenkívül az említett dátum után keletkezett, de 20 teljes év eltelte után lettek azok az iratok kutathatók, amelyekre az iratképző vagy jogutódja nem igényelt külön korlátozást, vagy megadta az engedélyt. A kutatás naptári évétől számított 20 éven belül keletkezett iratokra szintén engedélyt kellett szerezni.¹⁰

Ez utóbbi mondatrészben van a lényeg: minden fennálló korlátozás esetén engedélyt kellett beszerezni.

A jelzett külön korlátozásokat hamarosan szabályokba is foglalták. Jelentősen szigorították a kutatást a következő évben: a Belügyminisztérium, a Külügyminisztérium, valamint a Pénzügyminisztérium korlátozta a leginkább bizalmasnak tekintett iratanyagok kutatását. (Pl. állampolgársági és névváltoztatási iratok, állami anyakönyvek, belügyi személyi anyagok, jobb- és baloldali politikai mozgalmak, pártok, stb. ügyei, fegyveres erők, németek kitelepítése, lakosságcsere, disszidálás, nemzetiségi, kisebbségi kérdés, 1956 ellenforradalmi iratai, Magyarország és külállamok kapcsolatai, külkereskedelem, Szövetséges Ellenőrző Bizottság, nemzetközi pénzügyi és vagyoni jogi megállapodások, államosított külföldi vállalatok.) A LÜSZ-ben megjelenített ún. 20 éven belül keletkezett iratok kutatását is automatikusan korlátozták. Áthidaló megoldásként azonban engedélyezhető volt a kutatás, ha ahhoz az „érdekelt minisztérium” előzetesen, írásban hozzájárult.¹¹ A Művelődésügyi Minisztérium valamivel később meghatározta, hogy mit ért az „érdekelt minisztérium” fogalma alatt: „Az »érdekelt miniszter« alatt olyan esetekben, amikor a szóban forgó szerv nem írt elő saját anyagára kutatási korlátozást, de ezen anyag tartalmaz olyan tárgyú iratokat, amelyek kutatását valamely országos főhatóság korlátozta, nem az iratanyagot keletkeztető szerv országos felügyeleti hatóságának vezetője, hanem a vonatkozó tárgyú iratok kutatásának korlátozását saját szervei anyagát illetően elrendelő országos főhatóság értendő.”¹²

Ezután sem telt el sok idő, és 1975-ben újra szabályozták a kutatási korlátozások ügyeit. Az ekkor kibocsátott minisztériumi rendeletben ismételtelen felsorolták a kutatási korlátozások tematikáját (hasonló volt az előbb jelzett 1972. évihez, de tovább szélesítették).¹³ Ez a rendelet már viszonylag hosszú időn keresztül érvényben maradt.

Lényegében az összes politikailag elsődlegesen érintett provenienciájú iratanyag kutatását előzetes engedélyezéshez kötötték. Nem estek kutatási korlátozás alá a me-

¹⁰ LÜSZ, 1971. 28–29.

¹¹ Lásd részletesen: REISZ, 2012. 13–14.

¹² MNL OL XXXIV–1–a–99. tétel–619–1972. – Ennek kapcsán arra a kutatási esetre utalnék, amikor az MTA Történettudományi Intézetének megbízásából a „szén- és szénhidrogén-bányászat története 1945-től napjainkig” című kutatásnál az Országos Tervhivatal anyagához engedély volt szükséges, míg a korban működő négy minisztérium (az Iparügyi-, a Nehézipari, a Bánya- és Energiaügyi- és a Szénbányászati Minisztérium) esetében nem. (MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–1167–1978.)

¹³ Lásd részletesen: REISZ, 2012. 15.

zógazdasági ügyek, az oktatási és a kulturális ügyek. (Ez utóbbiak esetében azonban a nemzetiségi ügyek kutatásának tilalma fennmaradt!)¹⁴

Külön problémát okozott a külföldi kutatók kutatása. Egy 1955. évi szabályozás szerint minden külföldi kutató érkezését jelenteni kellett a fenntartó szervnek, de egyébként a külföldiek az 1918 előtti iratokat szabadon kutathatták, az 1918 utániakat a Külügyminisztérium előzetes engedélyével.¹⁵ Később a külföldiek kutatását radikálisan korlátozták: az 1971-ben kibocsátott LÜSZ külföldiekre vonatkozó paragrafusának¹⁶ nem volt egyértelmű a megfogalmazása, ezért a minisztérium egy külön értelmezési utasítást is kibocsátott. Ebben egyértelművé tették, hogy a „magánúton érkezett” külföldieknek csak az 1938 előtt keletkezett iratokban szabad kutatniuk, az utáni iratokban nem.¹⁷ Nem sokkal később e rendelkezést azzal enyhítették, hogy a kivételek elbírálását a művelődésügyi miniszter hatáskörébe utalták.¹⁸

Az engedélyezés menete a levéltárban

A vizsgált évtized folyamán, a helygondok ellenére, az ÚMKL átvette a levéltárrett iratok jelentős részét az átadó szervektől, így iratanyaga az 1970. évi 5800 iratfolyóméterről 1980-ra 8500 iratfolyóméterre nőtt.¹⁹

A levéltárhoz írásban fordulhattak a kutatást kérelmezők, e beadványokat a levéltár központi iktatójában szabályosan iktatták, és elintézés után a már a bevezetőben említett, adott évi tételszám alá helyezték. A kutatási kérelemhez kapcsolódó engedélyezési eljárást hivatalból a levéltár indította meg. Elsőként az adott iratanyag referense nyilatkozott egy pro domóban arról, hogy javasolja-e a kutatást vagy sem, a vezető pedig ennek figyelembe vételével határozott a kutatási eljárás további lépéseiről. Ha az iratbetekintéshez engedélyre volt szükség, akkor a levéltár fordult az engedély megadásáért hivatalos kéréssel az adott szervhez, illetve a kutatási téma provenienciálisan különböző iratanyagokra kiterjedtsége miatt akár több szervhez. A kutatáshoz szükséges engedélyeket tehát a levéltár igyekezett megszerezni, nem pedig a kutatást igénylő magánszemély. Az évtizedben keletkezett kutatási ügyiratok elemzése kimutatta, hogy a beérkező megkeresésekre a szervek szinte minden esetben és késedelem nélkül válaszoltak, beleegyező, vagy elutasítást tartalmazó válaszlevélben.

A szervek többnyire nem indokolták meg a kutatás elutasítását.²⁰ Pontatlanul megadott kutatási kérelmekre többnyire elutasító választ adtak, vagy pontosítást kér-

¹⁴ A felsorolt ágazatok iratanyagai közül itt is kivétel volt a titkos ügykezelésű (TÜK) iratok, illetve a személyzeti iratok csoportja.

¹⁵ http://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_08_IratanyagHasznalata/?pg=21&layout=s (Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.)

¹⁶ A LÜSZ 109. § értelmezése (külföldi kutató). 51385/1972 X. LIG (https://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_08_IratanyagHasznalata/?pg=59&layout=s) (Letöltés ideje: 2016. december 1.)

¹⁷ http://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_08_IratanyagHasznalata/?pg=59&layout=s (Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.)

¹⁸ http://library.hungaricana.hu/hu/view/LeveltariKorpusz_08_IratanyagHasznalata/?pg=61&layout=s (Letöltés ideje: 2016. augusztus 5.)

¹⁹ VERŐ, 1986. 20., 25.

²⁰ Az indokolással ellátott elutasításokból az utolsó fejezetbe válogattam össze a legjellemzőbb eseteket.

tek. Teljes elutasítás esetén – vagyis „hozzájárulás hiányában” – a levéltár nem engedélyezte a kutatást.²¹

Esetleges részleges elutasítás esetén gyakran a levéltár sem tudott a témára vonatkozó iratot rendelkezésre bocsátani, ezért a kutatást egyáltalán nem engedélyezte.²² Az elutasítás indoka természetesen az enlített „anyaghiány” volt. Releváns iratanyag, többnyire regisztratúra jellegű fond nem léte esetén a kutatási kérelmet szintén elutasították.

A „nem zárolt”, nyíltan megismerhető anyagok kutatása esetén a levéltár – saját hatáskörben – szinte minden esetben megadta az engedélyeket. A „fondképző” megbízásából érkezők kutatása elé szintén nem gördült akadály.

Megjegyzésre érdemes, hogy bizonyos esetekben a kutató (egyedi jellegű) kutatási témájára az illetékes levéltáros folytatott keresést.²³

A kérelmeken túlmenően a levéltár megbízólevelek megletétét is minden esetben elvárta. Ezt követően az is gyakorlattá vált, hogy a kutatók már a megyei vagy városi pártszervezet támogató levelével érkeztek.²⁴

A kutatást kezdeményezőkkel végül hivatalos levélben közölték a végeredményt. Pozitív válasz esetén a kutatóterem nyitvatartási idejét szinte minden esetben közölték a válaszlevelekben. A vonatkozó ügyiratok áttanulmányozása során megállapítható volt, hogy kb. 1977-től szinte minden esetben megadták az engedélyt a felsőbb hatóságok.

Az ÚMKL munkatársai 1970 júniusában új nyilvántartást nyitottak a kutatási engedélyekhez: az engedélyeket egyszerű sorszámokkal, egy külön erre a célra nyitott *ik-tatókönyvben* vezették. Ebben a szokásos személyi adatokon kívül bejegyezték a kutatás tárgyát, az esetleges megbízó szervet, és külön rovata volt a kutatást engedélyező *Különleges engedélynek* is. (A „Megjegyzés” rovatba került a levéltár vonatkozó ügyiratának a száma.) Emellett a kutatási- és a kutatótermi szabályok elfogadását egy erre rendszeresített formanyomtatványon rögzítették, amire rávezették a kutatási engedély sorszámát is, valamint ehhez csatolták a megbízó- és a támogató leveleket is. Az így keletkezett nyomtatványokat évenként egymástól elkülönülő dossziékba helyezték.²⁵

A helyszínre érkező kutatókkal az ÚMKL külön „Kutatási kérelem” formanyomtatványt is kitöltetett, kutatói nyilatkozattal, az engedélyezés bejegyzéseinek rubrikáival, stb. A kutatást kérelmező levelet több esetben „lecsatolták” a kutatási engedélyhez, és ezt külön ügyszámokon tartották nyilván.²⁶ 1970-ben két külföldi, valamint tizenkilenc belföldi kutató kapott kutatási engedélyt (egy részük június előttről folytatta a munkáját). A kutatási engedélyek és ezzel a kutatók száma a következő évben emelkedett, de 1972-ben jelentősen visszaesett. 1973 és 1979 között évente változó számú, átlag

²¹ A keletkeztető szervek további feltételeire nézve lásd a következő fejezetet.

²² Pl. MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-755-1977.

²³ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-184-1977.

²⁴ Ez utóbbira példa: MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1243-1974. – Az is előfordult, hogy a főigazgató engedélyezte a megbízólevél nélküli szabad kutatást.

²⁵ XXXIV-1-j-sz. n.-1970-1980. (26. doboz.)

²⁶ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-573-1974.

negyven kutatási engedélyt adtak ki. A kutatási engedélyek száma nem mutat exponenciális jellegű emelkedést a vizsgált időszak végéig.²⁷

A levéltári munkatársak kutatási ügyeit is iktatták, és ezeket vizsgálva kiderült, hogy az ÚMKL-ben (és az OL-ban) dolgozó és különféle kutatásokat, feltáró munkát végző levéltárosokkal sem kivételeztek: saját kutatásaik kapcsán, de más referenciákban, mindegyikőjük végig vitte a fentebb leírt engedélyeztetési eljárást.

Az Országos Levéltár mikrofilmtára 1945 utáni iratanyagokról készített mikrofilmeket is őrzött. Ezek átnézése iránt előfordult kérelem, ezért az Országos Levéltár („*minthogy a megjelölt levéltári iratanyag eredetijé*” az ÚMKL őrizetében van), megkérdezte az ÚMKL-t, hogy a kutatás(ok)nak van-e valamilyen akadálya. A megfelelő támogató iratok megléte esetén az ÚMKL hozzájárult a kutatások megkezdéséhez.²⁸

Az engedélyező szervek további korlátozásai

Az engedélyezésre jogosult szervek a jogszabályokban foglaltakhoz képest gyakran egyedi jellegű korlátozásokat, a kutatások lehetőségeinek további szűkítéseit foglalták bele engedélyező okiratukba.

E korlátozások kisebb vagy nagyobb mértékben akadályozhatták az iratanyag teljes megismerését. Némelyik feltétel csak technikai jellegű volt, és többnyire a másolat-készítést tiltotta meg, bizonyos esetekben azonban mindenfajta betekintést és reprodukálást tiltottak.

Néhány esetben kérték a szervek, hogy – az 1969-ben kibocsátott 27. számú törvényerejű rendeletbe is belefoglalt – személyhez fűződő jogok vagy méltányos érdekek ne szenvedjenek sérelmet, „*ugyanis a kutatatandó levéltári anyagokban szerepelnek ma is élő személyek, akiknek az érdekeit a kutatás nem sértheti*”.²⁹

A feltételek között szerepelt, hogy a kutató „*csak a témájára valóban vonatkozó anyagokat kapja kézhez*”. A kiadás előtt másnak az elkészített publikációba betekintenie sem volt szabad a jogutód vagy „*más illetékes szerv*” engedélye nélkül.³⁰ Homályos megfogalmazású és ezért szó szerint végrehajthatatlan kérések is előfordultak. Az Országos Tervhivatal jelentette ki egy ízben, hogy az MTA TTI munkatársa a Gazdasági Főtanács iratait „*a kutatáshoz szükséges mértékben*” tekinthesse meg.³¹

Következetes és jellegzetes volt a Külügyminisztérium hozzáállása a saját és a levéltárba került Békeelőkészítő Osztály iratanyaga esetében. Ezt az iratanyagot a korszakban is sokan kívánták kutatni (egyébként mindmáig nagyon népszerű), hogy a világháború időszakát, a békeszerződés előkészítését és a század közepi magyar társadalom viszonyait megismerhessék. Az iratanyag viszonylag jól kiépített szerkezettel rendelkezett, jegyzéke áttekinthető volt. Ezért a külügy felsorolhatta, és gyakran fel is sorolta azokat

²⁷ MNL OL XXXIV–1–a–31. tétel–1970. és XXXIV–1–a–99. tétel–1970., továbbá XXXIV–1–j–sz. n.–1970–1980. (26. doboz.)

²⁸ Pl. MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–22–1975. Ebben az esetben a KüM Békeelőkészítő Osztálya anyagáról készített mikrofilmeket kívánta egy kutató átnézni.

²⁹ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–1868–1977. – Az említett kutatás tárgya a Népfőügyészség anyagát érintette.

³⁰ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–1422–1976.

³¹ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–429–1975.

a tételszámokat, amelyekbe a kutató betekinthejt. Ennek kapcsán az is észrevehető, hogy a tiltó rendelkezést tartalmazó kitételekkel leginkább a „nemzetiségi problémák” kutatásának lehetőségét igyekeztek kizárni.³²

Gyakoribb volt a másolás, másolatkészítés tilalma. A korban xeroxozásnak nevezett fénymásolást sok esetben tiltották, vagy megnehezítették. Ez utóbbi esetében jelentették ki több ízben, hogy a másolást csak „indokolt esetben” engedélyezik. Előfordult, hogy a másolni kívánt iratok jegyzékét bekérték magukhoz. Olyan is előfordult, hogy a már elkészített másolatokat kívánták megtekinteni (pl. „*az iratok xerox másolatát visszavárolag jóváhagyás végett kérem osztályunknak megküldeni*”).³³ E feltételek különleges esete a már említett külügyi Békeelőkészítő Osztály iratanyag, ugyanis egy esetben a minisztérium csak a dokumentumok jelzetének előzetes közlése után kívánta elbírálni a másolási engedélyt. „*Mivel a szóban forgó állag iratai tárgyilag is rendezettek*” – tették hozzá –, „*a tételek jelzetének közlése valóságú nagyobb nehézségbe nem ütközik.*”³⁴

A Minisztertanács Titkársága elég gyakran támasztott további feltételeket. Például az ÚMKL által kért saját kutatási ügyben kikötötte, hogy az „*iratokat kezelési helyükön (az Új Magyar Központi Levéltár helyiségeiben és a Minisztertanács Titkársága Irattárában) lebet kutatni. (Elvinni tehát tilos! [!])*”, valamint leszögezték, hogy semmilyen másolat sem készíthető. Az elkészített publikáció megjelenését két és fél éves időhatárhoz és előzetes írásbeli engedélyhez kötötték.³⁵ Ez utóbbi feltétel más esetben is előfordult. Az iratok megismerését megengedték, de a publikálást előfeltételekhez kötötték, vagy kizárták.

Szintén a Minisztertanács Titkársága kötötte ki más esetben azt, hogy: „*a kutatás alapján készülő disszertációt, tanulmányt, stb.-t nyilvánosságra hozatala előtt a Külügyminisztérium Titkárságán be kell mutatni.*” A kutatószolgálat vezetője ezért a levéltár akkori főigazgatójával egy – az említett feltételt tartalmazó – nyilatkozatot íratott alá. (Az iratanyagokban érintett minisztériumok nem szabtak egyéb feltételeket.)³⁶ Hasonló eset történt 1976-ban: „*Tekintettel arra, hogy a kutató által megjelölt kutatási terület – a Levéltár szerint is – erősen bizalmas jellegű anyagot érint, a kutatási engedélyt azzal a megszorítással hagyom jóvá, hogy a miniszterelnökség B ügyosztálya anyagából szószzerű közlést (idézetet) nem engedélyezek.*”³⁷ A pénzügy is tett hasonló lépéseket, melyre három rövid idézet nyújt bizonyítékot: „*A tanulmányozni engedett iratokból származó adatokat a kutató csak a Pénzügyminisztérium és a Magyar Nemzeti Bank külön engedélyével publikálhatja*”, jelentették ki egy esetben.³⁸ Egy másik esetben leszögezték: „*Az engedély feltétele, hogy X. Y. a kutatás megkezdése előtt írásban kötelezettséget vállal arra, hogy a kutatás tárgyát képező iratokból származó adatokat és az említett iratok felhasználásával készült kéziratát más részére történő közlés, illetve publikálás előtt*

³² Pl. MNL OL XXXIV-1-a-99. tétel-409-1971., illetve MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1561-1975. Beleértve a „német vonatkozású tanulmányokat”.

³³ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-465-1979.

³⁴ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-392-1976.

³⁵ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1322-1976.

³⁶ MNL OL XXXIV-1-a-99. tétel-1372-1971. A kutató a Miniszterelnökség 1944. és 1945. évi, töredékes iratait kívánta átnézni.

³⁷ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1243-1976. – A levéltár is „erősen bizalmas jellegűnek” nyilvánította következő iratokat: a B-lista rendelet előkészítése, annak az egyes tárcáknál való végrehajtása, a Minisztertanács személyzetére vonatkozó iratanyagok.

³⁸ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1053-1979.

– engedélyezés céljából – a Pénzügyminisztériumnak bemutatja.”³⁹ Egy harmadik, az engedélyt is tartalmazó levelükben konkretizálták a tilalom tárgyát: „Megjegyezzük azonban, hogy a MASZOBAL-ra⁴⁰ vonatkozó nemzetközi egyezmény és nemzetközi pénzügyi adat közlésételéhez a Pénzügyminisztérium nem járul hozzá.”⁴¹

Néhány esetben megbíztak a levéltárban, a levéltár munkatársainak éberségében. Az Országos Tervhivatal azzal a feltétellel engedélyezett egy, a Tanyai Tanács tevékenységére vonatkozó kutatást, amennyiben „a Levéltár illetékes vezetője átvizsgálja a kiválasztott ügyiratokat abból szempontból, hogy nem találhatók-e azokon olyan széljegyzetek, rajzok, megjegyzések, amelyek nyilvánosságra hozása állami szervek, társadalmi szervezetek, illetve az államigazgatás, a honvédelem, az igazságszolgáltatás vagy gazdálkodás rendjét veszélyeztet?”⁴² A Minisztertanács Titkársága egyszer szintén azzal a feltétellel adta meg a kutatási engedélyt „hogy az államtitok védelméért az Új Magyar Központi Levéltár vezetője a felelős.”⁴³

A LÜSZ életbe lépése után bizonyos szervek külön kérték, hogy a levéltár a kutatóval írassa alá a LÜSZ 3. számú függelékének⁴⁴ szövegét.

Egy esetben van írásbeli adatunk arról, hogy az illetékes szervek előzetesen átnézték a kutatni kívánt iratanyagot. A Magyarországi Délszlávok Demokratikus Szövetségének munkatársa a Belügyminisztérium Egyesületi Osztályának iratanyagát kívánta kutatni. A BM külön feltétel nélkül [!] megadta az engedélyt. A betekintésre már előkészített iratanyagot azonban a „BM-ből kint járt elvtárs át is nézte. Véleménye szerint azok a kutató rendelkezésére bocsáthatók, kivéve, amelyek sértik a magyar–jugoszláv kapcsolatokat.” (E korlátozást nem pontosították, és a levéltárosok további feljegyzései sem tartalmaznak arra adatot, hogy kiemelték volna valamit az előkészített iratanyagból.)⁴⁵

Különleges esetek a kutatási engedélyezések ügyeiből

Az 1970 és 1979 között keletkezett és általam átvizsgált kutatási kérelmekből kiválogattam a legérdekesebbnek tekintendő eseteket, valamint azokat, amelyek a korszak politikai-társadalmi légkörét pontosabban dokumentálják. Minden közlésre érdemes esetet szerepeltetek e fejezetben, többnyire az iratokból vett idézetekkel támasztva alá a bennük rejlő lényegi mondanivalót. E válogatásban idézek a korszak politikai jellegzetességeit magán viselő beadványokból, amelyek frazeológiája tükrözi a korszak szellemiségét. Az ügyiratokban gyakorta megjelenő „tájékoztatás után kutatási szándékától eláll” kifejezés, vélhetően, arra is utalt, hogy nemcsak a jogszabályi kötöttségekről tájékoztatták az érdeklődőt, hanem igyekeztek a témájába illő iratok – vélt vagy valós – hiánya miatt is lebeszélni a kutatás elkezdéséről.

A levéltár működésének megindulása kezdetén a kutatást kezdeményező személyek, de még gyakrabban az intézmények, fontosnak tartották, hogy röviden ismertes-

³⁹ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–1279–1979.

⁴⁰ MASZOBAL: Magyar-Szovjet Bauxit-Alumínium Rt.

⁴¹ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–65–1975.

⁴² MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–305–1976. Ez a kikötés több esetben előfordult.

⁴³ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–835–1977.

⁴⁴ A LÜSZ 3. számú függelék a kutatói nyilatkozat szövegét tartalmazta. Ebben a kutatók a tudomásukra jutott államtitok megőrzéséről tettek nyilatkozatot, valamint arról, hogy „a zárolást (kutatási korlátozást) elrendelő szerv engedélyével, illetve annak előzetesen történő bemutatás után hozom nyilvánosságra”.

⁴⁵ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–177–1977.

sék a kutatás indokát. Egy-két évvel később ilyesminek már nyoma sincs, a kérelmek szövegei egyszerűsödtek, csak a legszükségesebb közlésekre korlátozódtak. E fentebb jelzett ügyiratokban megjelennek a tudományos intézmények, valamint a társlevéltárak feldolgozó és történetkutató munkálatainak szervezési iratai is.⁴⁶ Figyelemre méltó, hogy a korabeli kutatások többsége az 1944/1945 és az 1950 közötti időszakra esett.

A tájékoztatási ügyeket nem részletezem, a közölt kutatási eseteket azonban tematikailag felosztottam, neveket semelyik esetben nem közöltem.

Külföldi illetőségű személyek kutatása

Az első fejezetben ismertetett elvek szerint a külföldiek kutatása szinte áthatolhatatlan akadályokba ütközött Magyarországon. Már 1970-ben sem engedélyezték a kutatásokat, de a LÜSZ bevezetését követően szinte minden külföldi kutató esetében erre a szabályzatra hivatkozva jártak el, vagyis a kutatási kérelmüket a LÜSZ vonatkozó rendelkezésére hivatkozva utasították el.

Így jártak a Szovjetunióból érkező, szovjet állampolgárságú kutatók is, legyenek akár valamely szovjet akadémia munkatársai, vagy éppen egyetemi tanárok. 1972-ben az „Uzsgorodi Állami Egyetem” docense kívánt volna a szovjet–magyar kapcsolatok 1945 és 1965 közötti időszakáról adatokat gyűjteni, a Művelődésügyi Minisztérium Levéltári Igazgatósága azonban a LÜSZ rendelkezéseiben foglaltak alapján elutasította a kérést.⁴⁷ Az Ukrán Tudományos Akadémia Történeti Intézetének munkatársa 1973 áprilisában érkezett Budapestre, hogy „A munkásosztály, mint a szocializmus alapjainak lerakásáért folytatott harc vezető ereje Magyarországon” című témakörben kutasson. Nevében az MTA Történettudományi Intézetének helyettes vezetője fordult a levéltárhoz, sikertelenül: a levéltár egyértelműen kijelentette, hogy a LÜSZ rendelkezésének értelmében külföldi állampolgár a „felszabadulás” utáni levéltári anyagban nem kutathat.⁴⁸ Ellenben az Ukrán Történettudományi Intézet ungvári fiókja [!] igazgatójának – az átnézendő minisztériumok felsorolása után – a Kulturális Minisztérium Levéltári Osztálya engedélyezte a kutatást.⁴⁹

Szintén elutasították egy magyar származású, de nyugati országban élő kutató igényét, aki a MAORT⁵⁰ magyarországi tevékenységéről kívánt volna disszertációt írni. Érdeklenség, hogy az ügyet elbíráló levéltáros már az eljárás kezdetén kinyilvánította, hogy a megkereső levél a „*provokáció kategóriába sorolható*”. Véleménye szerint a levélíró államtitkokat képező adatokat kíván megszerezni, ezért a kérést el kell utasítani, sőt magát a kutatási kérelem aktáját is TÜK-be kell helyezni. (Ez utóbbi nem történt meg.) A kutatni szándékozó személyt – a külföldi kutatók kutatásának tilalmára hivatkozva – udvarias, hivatalos hangvételű kimenő levélben tájékoztatták kérelmének elutasításáról.

⁴⁶ Többek között a Budapest Története című sorozat készítése (Budapest Főváros Levéltára által), vagy éppen Lukács György munkásságának felkutatása (MTA Filozófiai Intézet Lukács György Archivum és Könyvtár), a „Kelet-európai összehasonlító nemzetiségtörténeti-elméleti” középtávú téma (József Attila Tudomány Egyetem, Szeged), stb.

⁴⁷ MNL OL XXXIV–1–a–31. tétel–513–1972.

⁴⁸ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–670–1973.

⁴⁹ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–574–1978.

⁵⁰ MAORT = Magyar–Amerikai Olajipari Rt.

Az ügy azonban nem ért véget. A külföldön élő magyar állampolgár újra kérelmezte a kutatása engedélyezését. Ez esetben már a MAORT jogutódjának, az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt véleményét is kikérték.⁵¹ A Tröszt vezérigazgatója kijelentette, hogy az egész ipar történetét dokumentáló iratok tudományos feldolgozása, publikálás céljából, jelenleg is folyamatban van: „E folyamat bármilyen jellegű, idegen kutatással történő befolyásával [!] nem értünk egyet.” Az újbóli elutasítást tartalmazó levelet a levéltár előadója megfogalmazta, de nem küldték el, ugyanis a levéltár külföldi személlyel csak a külügyön keresztül érintkezhetett. Így az ügyirat irattárba került.⁵²

Ismerünk azonban kivételeket is. Egy, az USA-ban élő magyar származású, de magyar állampolgársággal már nem rendelkező politológus az 1945 utáni falukutató mozgalom történetét kívánta kutatni 1977-ben. Megnevezett iratállagokat, egészen pontosan Nagy Ferenc miniszterelnök félhivatalos anyagát, Tildy Zoltán egykori köztársasági elnök félhivatalos anyagát, a Parasztszövetségre vonatkozó iratokat, valamint Ortutay Gyula anyagát akarta átnézni. Az illető rendelkezett támogatói levéllel, amit a Kulturális Kapcsolatok Intézetétől szerzett be. Külföldi illetőségű révén a levéltár nem engedélyezhette a kutatást, ezért a kérelmet továbbították a Kulturális Minisztérium Levéltári Osztálya vezetőjének (ebben a felterjesztésben már csak Nagy Ferenc és a Parasztszövetség anyagainak kutatása szerepelt!), és az osztály vezetője a kérvény hátoldalán engedélyezte a kutatást a következőképpen: „a túloldalon megnevezett iratok kutatásának engedélyezése ellen nem emelek kifogást.” Dátum, bélyegző, aláírás.⁵³ Levéltártörténeti érdekesség, hogy az MTA levéltárának vezetőjén keresztül jelentkezett egy kelet-német levéltáros, aki doktori munkájában a levéltári épületek építésével foglalkozott, és szeretett volna – közölhető – tervrajzot kapni az ÜMKL akkoriban tervezett építkezéséről. A levéltár a kérést a minisztérium Levéltári Igazgatóságához továbbította, amely nem járult hozzá az „egyelőre kivitelezésre nem kerülő” tervdokumentáció külföldre küldéséhez.⁵⁴

Bizalmi jellegű kutatások

A szocialista korszak szinte összes levéltárba került iratainak szenzitív jellegű megítélésén túl számos eset tanúskodik különféle irategységek kiemelten bizalmas kezeléséről.

Fiatal egyetemi hallgató „Az 1945–1947-es választások idején a katolikus egyház szerepe Veszprém megyében” című szakdolgozati témájához a kutatást a levéltár a „vonatkozó forrásanyag nem található” indoklással utasított el.⁵⁵

A magyarországi németiség történetét megírni kívánó kutató csak a belügytől kapta meg a teljes körű kutatási engedélyt, a külügy csupán az 1945 előtti időszakra vonatkozó adatokat tartalmazó iratok kiadásához járult hozzá, míg a Miniszterelnökség további információkat igényelt. Felhívták a levéltárat, hogy a „kutató személyére tekintettel” sze-

⁵¹ A levél az ügyiratban másolatban található meg.

⁵² MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–858–1974.

⁵³ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–1069–1977. – Ortutay Gyula iratai 25 évig kutatási korlátozás alá estek (zárt letétként vette át a levéltár).

⁵⁴ MNL OL XXXIV–1–a–31. tétel–1251–1971. Megjegyzésre érdemes hogy z aktuális tervdokumentációk inkább irattéri anyagok.

⁵⁵ MNL OL XXXIV–1–a–99. tétel–37–1971. A kutatót a nyilvántartásban regisztrálták, vélhetően el is végezte a kutatást.

rezzen be írásbeli véleményt a Fővárosi Tanács VB Oktatási Osztályának vezetőjétől, valamint a XIX. kerületi pártbizottság titkárától (itt lakott a kutató). (Ez utóbbi felszólítást, ma már ismeretlen okból, a levéltár „további intézkedést nem igényel” megjegyzéssel ad acta tette.)⁵⁶

Egy kutató a „Szociáldemokrata Párt és a Parlament 1944–1948” témában a nemzetközi gazdasági kapcsolatokra vonatkozó iratokat is kutatni akarta. A Pénzügyminisztérium elutasította az engedély megadását, arra hivatkozva, hogy „ezen iratok között ugyanis bizalmas, fontos állami és államközi érdekeket is érintő anyagok is vannak, és ezek publikálása nem kívánatos”.⁵⁷

1974 júniusában a Belügyminisztérium azt kérte – Szolgálati használatra! minősítésű megkeresésében –, hogy három rendőrtiszt részére „szíveskedjenek segítséget nyújtani a Levéltárban végzendő kutató munkához”. E kutatómunka tárgyáról írásbeli feljegyzés nem maradt.⁵⁸

1979 végén a Budapesti Műszaki Egyetem Tudományos Szocializmus Tanszéke küldött engedélykérelmet a levéltárnak, két témában. Az egyik téma „Az imperialista hatalmak szerepe az 1956-os magyarországi ellenforradalomban”, míg a másik a „Fehérterror Magyarországon” címet viselte. Ebben az esetben a levéltár főigazgatója fogalmazta és írta alá a válaszlevelet, és tegező módon szólította meg a tanszék vezetőjét (és a végén „elvtársi üdvözzel” zárva azt). A főigazgató leszögezte, hogy semelyik témára vonatkozóan nincs anyag az Új Magyar Központi Levéltárban. Az előbbi esetben a Párttörténeti Intézethez kell fordulni, míg az utóbbi kutatását – 1919-ről van szó – az Országos Levéltárban érdemes végezni.⁵⁹

A levéltár másik munkatársa Szolnok megye mezőgazdasági gépesítésére vonatkozó történeti kutatásra kért engedélyt több szervtől, de a kikérendő anyagokat nem részletezte. Ez lett a baj, ugyanis erre hivatkozva több helyről nem kapott engedélyt a kutatásra. A visszautasított kérelmező inkább letett az iratanyag kutatásáról, mert „a ceremónia nem éri meg a ráfordított időt”.⁶⁰ A Minisztertanács Titkársága olyan külön megjegyzéssel is adott engedélyt a kutatásra, hogy „az államtitok védelméért az Új Magyar Központi Levéltár vezetője a felelős”. Ezt követően az engedélyező okiratra egy olvashatatlan nevű ÚMKL munkatárs kézzel ráírta: „Félre nem érhetően engedélyezik a kutatást! Megszorításom [!] annyi, hogy a személyek neveit nem lehet kiírni, és D. et-nő [elvtársnő] a betekintésnél legyen jelen az államtitok védelme érdekében!”⁶¹

A Magyar Televízió (MTV) munkatársai – filmforgatókönyvek megírása érdekében – a háborús bűnösként elítélt személyek peranyagát kívánták tanulmányozni. A kérést – „államtitok védelmi okokból” – a Legfelsőbb Bíróság elnöke nem engedélyezte.⁶² A következő évben megint a levéltárhoz fordult az MTV, mégpedig a „Századunk”

⁵⁶ MNL OL XXXIV-1-a-99. tétel-1885-1972. Ez azt is jelenthette, hogy a kutató érdekében magasabb helyről „szóltak” a levéltárnak (Ólmosi Zoltán szíves közlése).

⁵⁷ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-27-1978.

⁵⁸ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1031-1974.

⁵⁹ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1599-1979.

⁶⁰ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-476-1976.

⁶¹ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-835-1977. A kutatási témája egyébként a felsőoktatás mennyiségi fejlődésének és struktúrája átalakulásának megismerésére irányult.

⁶² MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1434-1976.

című filmsorozat elkészítése céljából. A külügyi Békeelőkészítő Osztály anyagát kívánták felhasználni. Tudatában voltak, hogy ehhez a minisztérium engedélye szükséges, előzetesen meg is adták a kutatók személyi adatait. A levéltár – „*a kérés teljesítése elől nem zárkózhatunk el*” megjegyzéssel – hivatalos levelet írt a minisztériumnak. A külügy azonban sokáig nem válaszolt, majd a szóbeli sürgetésre részletesebb kutatási témakifejtést írt elő. Ezt az igényt a levéltár tudatta az MTV munkatársaival, akik azonban nem jelentkeztek többé.⁶³

Érdekes, hogy egy ügyvéd, aki 1949-ig a Békés megyei népbíróság tagja volt, majd ezt követően a Magyar Dolgozók Pártja tagként a Népbíróságok Országos Tanácsába delegálta, ezekben az években szerzett ismereteit 1975-ben egy történeti műben kívánta feldolgozni. A megíráshoz levéltári kutatásokat is szeretett volna végezni, az Igazságügyminisztérium azonban nem engedélyezte a megyei levéltárban végzendő kutatásokat. Ezért végül az ÚMKL-ben végezni kívánt kutatásoktól is állt.⁶⁴

Gyakran a levéltárosok sem jártak jobban, mint a külső kutatók. Az ÚMKL egyik levéltárosa, szakdolgozata bővítéséhez, a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium Szabadművelődési Osztályának személyi jellegű iratanyagát kívánta átnézni. A referens (vagyis egy kolléga, az ÚMKL másik levéltárosa), a LÜSZ megfelelő pontjára hivatkozással kijelentette, hogy a levéltár az „*állami és jogos magánérdek mindenkori védelmére kötelezettek*” adhatja meg csak a kutatási engedélyt, s ebben az esetben a személyzeti iratok belesznek a „jogos magánérdek” kategóriájába, ezért nem javasolta az engedély megadását kollégája számára. Ezzel a levéltár főigazgatója is egyet értett. A kérelmező levéltáros kénytelen volt kijelenteni, hogy a kutatást nem tudja elvégezni „*elképzelése szerint*”, és kissé gúnyosan hozzátettem hogy ezért igyekezni fog „*más, a jogos magánérdeket nem sértő kutatási témát keresni*”.⁶⁵

Ebbe az alfejezetbe kívánczik jelen sorok szerzőjének személyes élménye is. A már a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárához tartozó, Hess András téri volt ÚMKL épület 2016. évi költöztetése során feladatuk kaptam az egyik emeleti „reponenda” raktár átvizsgálását, és az ott található iratok meghatározását végeztem el. Ennek során – sok más egyéb mellett – megtaláltam Tildy Zoltán köztársasági elnöknek az 1970-es években a levéltárnak átadott lemondó levelét, valamint más, szintén rá vonatkozó iratokat. Ezeket az iratokat akkor nem tették a provenienciális helyükre a korabeli levéltárosok, hanem – elvileg – egy elkülönített iratokat tartalmazó páncélszekrénybe helyezték. Rejtettsége miatt ez ideig nem is volt kutatható. Onnan került az említett raktárszobába, s végül 2016-ben valódi helyére.

Ideológiailag alátámasztott kutatási esetek

Az MTA Történettudományi Intézete kutatási projektjeihez szintén be kellett szerezni a megfelelő engedélyeket. 1972. májusban egy neves levéltárost bízták meg levéltári kutatással a „Történetpolitikai gondolkodásunk története” című kiemelt 15 éves kutatáshoz. Kutatási igényt jelentettek be a Miniszterelnökség iratai-, a Miniszterelnökség

⁶³ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1623-1977. – Az 1944-1945-ös évek történetét feldolgozó filmsorozat elkészült, és a sorozat korábbi adásaihoz hasonlóan rendkívül népszerű lett a tévézők körében.

⁶⁴ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1750-1975.

⁶⁵ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-185-1975.

B. Ügyosztály-, a Belügyminisztérium Választási Osztály-, a Külügyminisztérium Békeelőkészítő Osztály-, a Külügyminisztérium Kertész István osztályvezető-, valamint a Szabadkőműves szervezetek megnevezésű állagok megtekintéséhez. Az ÚMKL engedélyezési kéréseket intézett a Minisztertanács Titkárságához, a Külügyminisztériumhoz és a Belügyminisztériumhoz. Az akadémiai háttér a korszakban nem sokat jelentett, a Minisztertanács egyáltalán nem is válaszolt, a belügy nem engedélyezte a szabadkőműves szervezetek anyagának kutatását („*mivel ma is élő személyekre vonatkozó adatok találhatók benne*”), a Választási Osztály anyagát azonban igen. A külügy is elutasította – indokolás nélkül – a Békeelőkészítő Osztály és Kertész István iratainak kutatását. Így a kutató csak a BM Választási Osztály anyagát kutathatta.⁶⁶

Egy egyetemi adjunktus kandidátusi disszertációja (polgári ellenzéki pártok politikája) elkészítéséhez szükséges kutatásaihoz tanszékvezető egyetemi tanára kért kutatási engedélyt. Magyarázata szerint „*ez a téma marxista történeti kutatásunkban eddig nem került feldolgozásra [...] a részletekbe menő, a konkrét tényezők feltárásából kiinduló vizsgálat – melynek fontosságát az ilyen esetekben már az MSZMP Tudománypolitikai Irányelvei⁶⁷ is kiemelték –, történeti kutatásunkban feltétlenül szükséges. A téma monografikus feldolgozása nemcsak a közelmúlt történetének helyes marxista értékelését gazdagítaná, hanem – a tudománypolitikai célkitűzéseknek megfelelően – egyetemi oktatásunk színvonalának fejlesztéséhez is hozzájárulna.*” A kérelmet az ELTE Pártbizottsága is támogatta. Az engedélyt a Belügyminisztérium megadta, a Minisztertanács Titkársága viszont csak egy részét, ugyanis a történész Dobi István iratainak, illetve a Miniszterelnökség 1944–1948 közötti iratainak kutatásától a „*vele folytatott megbeszélésen álll*”.⁶⁸

Az ÚMKL szintén kért a társlevéltáraknál kutatási engedélyt munkatársai részére. A levéltár nagyon hamar forrásközlési kiadványsorozatot indított. (Ez volt a „Források a magyar népi demokrácia történetéhez” című sorozat.) A belkereskedelem helyzetéről szóló kiadványt készítő munkatárs feldolgozó munkájának elősegítése céljából a levéltár a Minisztertanács Titkárságához fordult, hogy az 1945 és 1949 közötti minisztertanácsi ülésjegyzőkönyveket kijegyzetelhesse. A Titkárság elutasította a betekintési kérelmet, „*mivel ezen anyagok kutatási célokra még nincsenek felszabadítva*”. Ehhez hozzátették, hogy ebben az időszakban a Minisztertanács „*belkereskedelmi kérdésekkel egyébként sem foglalkozott*”. Az elutasítást a levéltáros tudomásul vette azzal a megjegyzéssel, hogy „*... elvtárs, úgy látszik, nem ismeri a minisztertanácsi ülések anyagát, [...] ugyanis minden tárca oda nyújtotta be azokat a rendelettervezeteket, amelyeket mint ME rendeleteket tettek közzé. A rendelettervezetekhez csatolták az előterjesztést, azaz az indokolást, s ez utóbbiak igen sok adatot tartalmaznak a korszak gazdasági helyzetére vonatkozólag, így a belkereskedelmi ágazatra is*”.⁶⁹

Az esetből okulva, a többi kötet elkészítése érdekében, már alaposabban kidolgozott kérelmeket intéztek a keletkeztető szervekhez. „*A sorozat*” – jelentették ki – „*pártunk és kormányunk kultúrpolitikáját van hivatva szolgálni, valamennyi kötete a Kulturális Minisztérium és egy-egy más tárca anyagi hozzájárulásával készül. A sorozat készülő kötetei szerepel-*

⁶⁶ MNL OL XXXIV–1–a–99. tétel–1059–1972.

⁶⁷ Nyomtatásban megjelent: *Az MSZMP Központi Bizottságának tudománypolitikai irányelvei*. Kossuth Kiadó, Bp., 1969.

⁶⁸ MNL OL XXXIV–1–a–99. tétel–1712–1972.

⁶⁹ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–861–1975. A kötet végül 1981-ben megjelent a *Dokumentumok a magyar belkereskedelem történetéből 1945–1949.* címmel.

nek öt éves tervünkben, melyet magasabb párt és állami fórumokon jóvá hagytak, és végrehajtásában támogatnak. [...] A bizalom megeremtése és a remélhető jó munkakapcsolat érdekében – hiszen a jelen ügytől függetlenül is kapcsolatban állunk a Minisztertanács Titkárságával –, kérem, fogadja most el részletesebb tájékoztatásomat.⁷⁰ A kutatás 30 éves zárolási határán belül kívánta a levéltár a levéltári és irattári kutatást engedélyeztetni, úgy, hogy a munka a védett időszak lejárta után fejeződne be. A Minisztertanács Titkársága engedélyezte a kutatást, de csak erős feltételekkel (másolat készítésének tilalma, a publikáció 1979. június 30-ig nem hozható nyilvánosságra, stb.).⁷¹

Üzemtörténeti kutatás

Ismert, hogy az ilyen jellegű történetírás⁷² a korszakban kiemelkedő szerepet játszott, és a hivatalos körök is támogatták. A levéltárhoz sok ilyen jellegű kérelem érkezett. Mégsem ment mindenkinek egyszerűen a kutatási cél teljesítése.

1972-ben egy újságíró – Bakonyi Bauxit Vállalat megbízásából! – a vállalat jogelődeinek iratanyagát kívánta tanulmányozni. Az iratok csak pénzügyminisztériumi engedéllyel voltak kutathatók, a minisztérium azonban indokolás nélkül elutasította a kérelmet.⁷³

Az 1902-ben alapított Szentgotthárdi Kaszagyár történetének megírása is akadályokba ütközött. A gyár 1945 után, pontosan nem ismert időponttól kezdődően, egy szovjet gépipari vállalat fennhatósága alá tartozott. Ezzel a kutatásokat szabályozó rendeletben foglaltak alapján (mint külföldi érdekeltségű vállalat) korlátozások alá esett. A levéltár a kutatni szándékozót arra kérte, hogy az „Utasításban megjelölt módon” nyújtson be kérelmet a levéltárnak, amelyet majd pártolólág fognak felterjeszteni.⁷⁴ (Az ügynek nem ismert a folytatása.)

A Vasipari Kutató Intézet 1977-ben egy munkatársát levéltári kutatással kívánta megbízni, a „magyar vaskobászat fejlődéstörténetében kimagasló szovjet segítség dokumentálása céljából”. A levéltárosok feltételezték, hogy az Országos Tervhivatal (OT) anyagaiban lehet a témára vonatkozó érdemi iratanyag. Ennek az átnézését ajánlották először a kutatónak, majd a referens megnézte a segédleteket és néhány tételt az OT anyagban, de iratot nem talált. Ennek alapján kijelentette, hogy mivel anyag nincs, és az egész irategyüttes egyébként is zártként kezelendő, továbbá az OT-hoz kellene fordulni engedélyért, ezért „anyag hiányában [...] fölöslegesnek tartom az eljárás megindítását”. Ezzel a vezetőség is egyet értett, és a „témába vágó anyag nincs, rendezetlen” megjegyzéssel ad acta tették a kérelmet.⁷⁵

A püspökladányi termelőszövetkezeti „mozgalom” történetét bemutató monográfia elkészítéséhez is a levéltárba irányították a megbízottat. Számára – megbízólevél

⁷⁰ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1150-1976. A magyarázathoz hozzátették: „A fentiekben túlmenően a kötet készítőinek személye mellett több garancia is van arra, hogy semmiféle államérdekeinket sértő anyag nem kerül illetéktelenek kezébe.”

⁷¹ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1150-1976.

⁷² Ebbe a kategóriába sorolhatók a termelőszövetkezetek történetének feltárására irányuló kutatások is.

⁷³ MNL OL XXXIV-1-a-99. tétel-1026-1972.

⁷⁴ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1332-1975.

⁷⁵ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1544-1977.

gyanánt – a mű megalkotásáról szóló „Megállapodás” másolatát helyezték az ügyiratba, melynek kortörténeti érdekessége van.

A „Megállapodás” leszögezte azt a követelményt, hogy „*az elkészült munka hűségesen tükrözze a szövetkezeti munka eddigi folyamatának gazdasági, társadalmi és politikai eredményét, a tagság és a vezetők munkáját és erőfeszítéseit, a szövetkezeti kollektívák gondjait, sikereit.*”⁷⁶

Helytörténeti kutatás

A községek és városok története feldolgozásának lendülete az 1970-es években is tartott. Ilyen esetekben több kutatónak is azt javasolta a levéltár, hogy az illetékes megyei levéltárban kezdje meg a kutatásokat, és ha a kutatások során olyan jelzeteket talál, amelyek főhatósági intézkedésre vezethetők vissza, akkor az összegyűjtött jelzeteknek a birtokában folytassa kutatását az ÚMKL-ben.⁷⁷

Egy esetben – egy Kecskemét történetére vonatkozó kutatási szándék alkalmával – a kutatást generális jelleggel, minden háritó célzat nélkül engedélyezték (ennek megértéséhez tudni kell, hogy egyrészt nagyvárosról volt szó, másrészt a kérelmező a megfelelő támogató dokumentumokkal rendelkezett).⁷⁸

Népszerűek voltak a földosztás helyi lezajlásának megismerését célzó kutatások.⁷⁹ A földosztás iratai (Országos Földbirtokrendező Tanács, Országos Földhivatal, Földművelésügyi Minisztérium Földbirtokrendezési Főosztály, stb.) nem estek kutatási korlátozás alá, a megismerésüket általában gond nélkül engedélyezték. Egy esetet ismerünk, amikor a levéltár előfeltételt támasztott a kutatás elé: a Zala megyei földosztásra vonatkozó kutatás esetében a kutatás témáját támogató megbízólevelet igényeltek a megyei pártbizottság részéről.⁸⁰ Egy vidéki gimnáziumi tanár a gyulai Dózsa György Népi Kollégium történetét kívánta megírni, ahol korábban maga is diák volt. Az ezt követő időszakokkal nem akart foglalkozni, ugyanis, indokai szerint „*erről már nincsenek személyes benyomásaim*”. 1977. szeptember 29-én keltezett levelében (a dátumok fontosak!) igényelte az iratanyagok előkészítését a levéltártól: „*Természetesen egy vidéki tanárnak nem könnyű feljutni Pestre. Mivel ebben az évben nem vagyok osztályfőnök, s gimnáziumunk X. 4-től törni jár⁸¹ mintegy 10-12 napig, ez időtartam alatt szeretnék 4-5 napot – szükség esetén többet – erre a munkára fordítani Önöknél az Intézetükben. (Remélem, hogy az esőzések nem húzzák át a tervemet, hiszen ebben az esetben »rohannom« kell hazra, tanítani.)*” A levéltár 1977. október 27-én [!] válaszolt a tanár beadványára, s a kutatás megkezdéséhez szükséges megbízólevél beszerzését igényelte. A tanár válasza, ha a késés miatt megszületett egyáltalán, nem ismeretes.⁸²

⁷⁶ MNL OL XXXIV-1-a-982. tétel-130-1979. – A „Megállapodás” tartalmazta a feltárni kíván dokumentumok és szervek körét is.

⁷⁷ Pl. MNL OL XXXIV-1-a-99. tétel-98-1971.

⁷⁸ MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-466-1975.

⁷⁹ Főleg 1974-ben, amikor a „felszabadulás” következő évre eső, 30. évfordulója megünneplésére készültek.

⁸⁰ Pl. MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1164-1974. – A megbízólevelet a kérelmező beszerezte, és csatolták az engedélyező számhoz.

⁸¹ Vélhetően az őszi időszerű kukoricatorésről van szó, melynek munkálataiba a diákokat is bevonták.

⁸² MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1386-1977. A kérelmező nyilvánvalóan nem volt gyakorlott kutató.

A SZÖVOSZ⁸³ korábbi főelőadója 1977-ben egy községtörténeti témával jelentkezett a levéltárnál, azzal a céllal, hogy egy község szövetkezetei történetét is feltárja. Indoklásul hozzátette, hogy annak idején ő maga volt az, aki „*végrehajtotta az egységes földműves szövetkezetek megeremtését a MOSZK-ban*”⁸⁴ –, de mindenre visszaemlékezni már nem tud. „*Az iratok átnézésével viszont emlékezetemet felfrissíthetem s biztosan írhatom meg, a magyar szövetkezeti mozgalom keretében, a munkásmozgalmi munkát [!] és ezzel Szocialista Hazánk és falum életében oly fontos tevékenységet élethűen szeretném megelevenítve bemutatni.*” A levéltár a kutatást (felső hozzájárulást ez esetben sem kérve) engedélyezte a kutatást.⁸⁵

Egyéninek tekintett kutatások

A korszakban nem preferálták, ha valakinek a kutatási témája „*nem eléggé tudományos?*”. Így járt egy budapesti személy is, aki a Budapest 70. számú Postahivatal által benyújtott újítási javaslat elfogadása ügyében kutatott volna. Az illető megadta a vonatkozó Közlekedésügyi és Posta Minisztérium ügyiratszámot. A levéltár kijelentette, hogy a kutatás „*teljesen egyéni kezdeményezés, és ezért a kutatás nem teljesíthető?*”, amit a kérelmezővel személyesen is közöltek.⁸⁶

Egy vidéki tanárember 1976. június 9-én keltezett levelében (ebben az esetben is fontosak a dátumok), pontos jelzetek megadásával kért ki egy adott napra iratokat, „*mert reggel utazom Pestre és az nap szeretném az iratokat átnézni.*” Június 14-én (hétfőn) valóban megjelent a levéltárban, de megbízólevelet nem hozott magával. Ezzel sorsa be is teljesedett, a kutatása lehetetlenné vált. A vonatkozó ügyiraton csak egy eufémisztikus szabvány-megjegyzés olvasható: a kutató a „*tájékoztató után kutatási szándékától eláll?*”⁸⁷

Egy semmilyen intézményi támogatással sem rendelkező kutató 1973-ban a trianoni és a párizsi békeszerződéssel kapcsolatos külügyi iratokat szeretne volna vizsgálni. Levelének alább idézett sorai arra engednek következtetni, hogy az őt körülvevő rendszer jellegét – talán a kora miatt – nem értette meg, és eleve kilátástalan, anakronisztikus igénnyel lépett fel. „*Magasztos célú*” kérelméhez (ő maga jellemezte így a kutatást) téma-vázlatot is csatolt. „*Elképzelésem szerint?*” – jelentette ki ebben –, „*a trianoni békeszerződés teljes szövegét és a béketárgyaláson kifejtett magyar álláspontot a kutatási eredmények alapján nyilvánosságra kell hozni. Röviden ismertetni kellene ezután azt a szívós harcot, amelyet a békeszerződés revíziójáért folytattunk és ennek eredményeként teljes egészében közre kell adni az 1938–1940-es években elért részbeni revíziót, amikor a csehek–románok–magyarok alávetették magukat az olasz–német döntőbírói eljárásnak, és ennek eredményeként a visszacsatolt területeinkre vonatkozó adatokat és térképeket is teljes egészében [kell] közreadni. [...] Ennek során kifejtendő volna az is, hogy a velünk szemben elkövetett igazságtalanság jóvá tétele nem függhet attól, hogy a világháborút melyik oldal nyerte meg, stb.*” Mindehhez hozzáfűzte, hogy az „1945 utáni” párizsi békeszerződés anyagát is ki kellene adni. Az ÚMKL ebben az esetben meg sem kísérelte a felsőbb szervek engedélyeinek beszerzését (és egyébként feljelentést sem tett), hanem

⁸³ SZÖVOSZ = Szövetkezetek Országos Szövetsége.

⁸⁴ MOSZK = Magyar Országos Szövetkezeti Központ, a SZÖVOSZ elődje.

⁸⁵ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–903–1977.

⁸⁶ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–1952–1974.

⁸⁷ MNL OL XXXIV–1–a–82. tétel–809–1976.

válaszlevelében egyszerűen kijelentette, hogy a „fennálló rendelkezések (Levéltárak Ügyviteli Szabályzata) értelmében” nincs lehetőség a téma kutatására.

A levéltárosi segítségnyújtás esetei

Végül az akkori kollégák tájékoztatással, segítségnyújtással kapcsolatos eseteiből is található volt néhány eset, melyekből a jelenkor levéltárosai is tanulhatnak. Az iratok, politikai okokból történő letagadását – természetesen – nem foglalták írásba, arra utalások sincsenek. A veszélytelennek ítélt kutatások többségét azonban elősegítették, és a korabeli levéltárosok mindent megtettek a pontos és szakszerű tájékoztatás érdekében. Erre számtalan korabeli ügyiratban leírtakat lehetne példának hozni, de a mai levéltári közvélemény – remélhetőleg – pontosan ismeri az összképet.⁸⁸ Akadtak azonban eltérő esetek is.

Különleges probléma adódott akkor, amikor egy, a levéltár munkatársai által elkészített dokumentumkötet⁸⁹ témájába illeszkedően érkezett egy külső kutató. A levéltárosokban felmerült az a gondolat is, hogy ennek okán ne engedélyezzék a külső kutató kutatását – és ezt a kérelmem ügyiratán rögzítették is. A vezetésnek azonban más volt az álláspontja, és kissé dörgedelmes hangvételű feljegyzésben fektették le, azt, hogy „*az ilyen magatartás ellentétben állna a kormány tudománypolitikai irányelveinek szellemével, amely e téren is a monopolizálás kifejezett felszámolását célozza. Nincs erkölcsileg sem alapunk kizárni más kutatót azért, mert később a mi munkatársaink fognak dolgozni az anyagon. Egy egészséges verseny csak használja a tudományt is. [...] Ha azt akarjuk, hogy máshol a mi kutatóink is kapjanak anyagot munkájukhoz, akkor nem zárkozzhatunk el az ajánlott módon!*” Ezt követően a szokásos eljárás keretében, a minisztériumhoz küldték tovább engedélyezésre az összes kérelmet. A Kulturális Minisztérium Levéltári Osztálya mindenki számára engedélyezte a kutatást, de korlátozásokat is lefektetett. Feltételül kötötte ki, hogy az irategyüttest őrző szervezeti egység gondoskodjon arról, hogy a külső kutató kizárólag a témája alapján tekintszen be az iratokba, mást ne tekinthessen meg. Mindehhez hozzátették: „*mind K.,⁹⁰ mind a monográfia munkálataiban részt vevő dolgozók nyomásra, illetőleg vitára kész feldolgozásuk kéziratát (illetőleg gépíratát) senkinek nem adhatják betekintésre mindaddig oda, amíg erre, illetőleg nyílvános megvitatására vagy publikálására az engedélyt a jogutód vagy más illetékes szervtől a kézirat bemutatása után meg nem kapják. E feltételt kérem K. kutatási engedélyébe belefoglalni, E. és P.⁹¹ esetében a belső, a nevezettek által láttamozandó feljegyzésben rögzíteni.*”⁹²

Az 1970-es években az ÜMKL-ben kutatást végzők közül egy személlyel tudtam felvenni a kapcsolatot. Gergely Ferenc a bajai múzeum munkatársaként is folytatott

⁸⁸ Nem lehetett vitás e korban sem, hogy egy minisztérium „kérését” teljesíteni kell. A Közlekedés és Postaügyi Minisztérium arra megkereséssel fordult az „Országos Újkori” Levéltárhoz, hogy néhány nagyváros bélyegképének elkészítéséhez adjanak segítséget a grafikusművésznek a városok akkor használatos címerének megismeréséhez. A levéltári aktából nem derül ki, hogy a művésznek mely fondokból és állagokból készítettek elő iratokat, azt azonban tudjuk, hogy több város címerét is meg tudta tekinteni. (MNL OL XXXIV-1-a-99. tétel -1034-1972.)

⁸⁹ Dokumentumok a magyar mezőgazdaság történetéből, 1945-1948.

⁹⁰ A külső kutatóról van szó.

⁹¹ A levéltárnak a monográfia elkészítésében részt vevő munkatársai.

⁹² MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel-1422-1976. Hasonló eset 1977-ben is lejátszódott (MNL OL XXXIV-1-a-82. tétel -1707-1977.)

kutatásokat, azonban a fővárosba kerülve még több lehetősége lett kutatni, és azóta is a levéltári kutatótermek állandó „vendége”. Visszaemlékezése alátámasztja a lejegyzett forrásokból kiszűrhető információkat. *„Úgy volt, hogy a Párttörténeti Intézetben [PTI] folytatom működésemet. Az utolsó pillanatban, [amikor] már mindent felszámoltam Baján, maradtam ki a pikészsívből.”* Ugyanis másvalakit „vezényeltek” az Intézetbe, azonban Gergely Ferencet kompenzálták. *„Én ettől kezdve, mai kifejezéssel élve, kutatói támogatásban részesültem. Azaz, ha kutatni akartam, adtak csillagos pecséttel ellátott megbízást. Ez azért fontos, mert a Levéltárakban, általában, ennek tudomásul vételével kezeltek, 'Ehltársként', többnyire. Ezekben az években két fő témán dolgoztam: a Bajai Türr István Múzeum megbízásából a "Sváb kitelepítés Bács-Kiskun Megyében (főként a bajai járásban), a PTI támogatásával pedig a levéteintézmény, majd a cserkészlet c. témán. Az ÚMKL-ban az első téma anyagát, a Nemzeti Bizottság és a mezőgazdasági termelés megindításának történetével összekapcsolva. Munkámat a R.-D.né duó engedélyezte, "felügyelte". A hangulatban a rideg, éber, olykor pedig bizalmaskodó elemek keveredtek. Szerencsére közvetlen kiszolgálóink, levéltárosok, raktárosok emberi módon viselkedtek és mindent megtettek zavartalan munkánk érdekében. Mivel nem jegyzék alapján kutathattunk, nem tudtuk (ma sem tudjuk), hogy megkaptunk-e minden témánkra vonatkozó anyagot. Hogy mennyire eltérő volt egyes levéltárosok velünk szembeni magatartása arra, egy példát említek. A Levéltár akkori igazgató-helyettese (sajnos a nevét elfelejtettem, akkor a magyar műkincsek hazabozatalán járadozott) a következőképpen mutatott be egy kutatónak: Gergely ehltárs volt az első, aki a szovjetek garázdálkodásának hatásáról írt a háború utáni mezőgazdaságban... Visszatekintve bihetetlennek tűnik. – Nem csak az ÚMKL-ban, de általában a levéltárakban és a könyvtárakban egy ma már elképzelhetetlen családiasnak nevezhető hangulat uralkodott. Ebben a patriarchális légkörben, ha nebezen is, de ehvisehető volt a gyanakvás, az ehltársi bizalmaskodás, az anyagok politikai megfontolások alapján történő adagolása, titkolása. Én az akkori levéltárosok zömére tisztelettel, hálával, egyes esetekben szeretettel gondolok vissza. Utólag és ismételten köszönöm önzetlen segítségüket.”⁹³*

Az összefoglalásként kijelenthető, hogy az írott forrásokból, tehát az ügyiratokból is kitűnik az a kettősség, amely a levéltárakat régebben és a jelen korban is jellemezte: a kutatás lehetőségeinek szándékos szűkítése és ennek a lehető legteljesebb elfedése. A korszak jellegzetessége, hogy a kutatások korlátozására rendelkezésre álltak a „megfelelően” kidolgozott jogszabályok, és ezt segítette a rendszer politikai légköre is. Érezhetően létezett az „amit ugyanis nem adtak oda, abból nem lehetett baj” típusú gondolkodás.

Mindezek ellenére a volt Új Magyar Központi Levéltár, működésének első évtizedében is, szakszerűen kezelte a kutatási ügyeket, a szükséges tájékoztatást az esetek döntő többségében megadta, a kutatást a jogszabályi rendelkezések függvényében biztosította, a legtöbb esetben további akadályokat nem gördített az iratanyag megismerésé-
se elé.

⁹³ Gergely Ferenc szíves közlése.

Felhasznált irodalom

Források

- MNL OL XIX–1–4–ab Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az államigazgatás felsőbb szervei, Művelődésügyi Minisztérium, Levéltári Igazgatóság
- MNL OL XXXIV–1–a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, A levéltár ügyviteli iratai, Új Magyar Központi Levéltár, Általános iratok
- MNL OL XXXIV–1–c Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, A levéltár ügyviteli iratai, Új Magyar Központi Levéltár, Személyi irathagyatékok

Szakirodalom

- KERESZTES
2014 KERESZTES CSABA: Rendezési terv az Új Magyar Központi Levéltár iratanyagának rendezéséhez, 2014. (05/2-1/2015. MNL sz. ügyirati feljegyzés).
- LÜSZ
1971 A Levéltárak Ügyviteli Szabályzata. Művelődésügyi Minisztérium. Kiadja a Népművelési Propaganda Iroda, 1971.
- REISZ
2014 REISZ T. CSABA: Kutatási szabadság és annak korlátai a magyarországi levéltárakban (1945-től napjainkig). *Levéltári Szemle*, 64. évf. 2014. 4. sz.
- VERÓ
1986 VERÓ GÁBOR: Az Új Magyar Központi Levéltár működésének másfél évtizede. *Levéltári Szemle*, 36. évf. 1986. 4. sz.

Internetes hivatkozások

Levéltéri Korpusz
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/leveltari_iratok/ (Letöltés ideje: 2016. december 1.)